

УДК 32(497.6)“20“

DOI: <https://doi.org/10.22182/pr.6712021.2>

Оригинални научни рад

Владан Станковић

Институт за политичке студије, Београд

ТРИ НАРОДА И ДВА ЕНТИТЕТА – ТРЕНУТНИ ОДНОСИ СНАГА

Сажетак

Тема овог научног рада је политичка ситуација у сложеној државној творевини Босни и Херцеговини (у даљем тексту: БиХ). Аутор полази од полазне претпоставке према којој је политичка стварност у БиХ условљена архитектоником Дејтонског мировног уговора за три народа и два ентитета, па се у складу са тим пошло од Основне хипотезе да политичке односе у БиХ првенствено диктирају управо односи између три народа и два ентитета. Стога је за предмет истраживања одабрана политичка анализа односа између три народа у БиХ (Бошњака, Срба и Хрвата), и између два ентитета (Републике Српске и Федерације БиХ). Продубљујући истраживање аутор је у анализу увео и спољнополитичке факторе, који као значајан корекциони чинилац утичу на релације и употпуњују слику. Истраживачки захват обухвата простор БиХ, у временском опсегу краја друге и почетка треће деценије XXI века, са значајним освртима на период од Дејтонског мировног уговора до данас. Циљ истраживања своди се на анализу тренутних односа политичких снага између три народа и два ентитета. Научни значај истраживања политичко-институционалних условљености три националне заједнице и два ентитета и њихове рефлексије у међународним односима има за друштвену оправданост аналитичка сазнања о позицији српског народа у тренутном односу снага у БиХ. Аутор је у истраживању укратио више метода: аналитички приступ, упоредни метод, метода посматрања, институционални приступ, статистички метод, анализу садржаја, циљно тумачење...

Кључне речи: Дејтонски споразум, Босна и Херцеговина, Република Српска, државно уређење, међународни односи, национални идентитети

Париско-Дејтонским мировним уговором од 14. децембра 1995. године (усаглашен у војној бази Рајт Петерсон, 21. новембра 1995) (ре)конструисана је сложена државна творевина Босна и Херцеговина (у даљем тексту БиХ).

ДЕЈТОНСКА АРХИТЕКТОНИКА

Рат на остацима, од Југославије отцепљене, Социјалистичке Републике Босне и Херцеговине исцртао је етничке и конфесионалне границе између: Републике Босне и Херцеговине са бошњачком већином, Републике Херцег-Босне у којој су већину чинили етнички и национални Хрвати, и Републике Српске у којој већину становништва чине етнички и национални Срби. Јуна месеца 1995. Срби су контролисали 72% територије бивше југословенске Социјалистичке Републике Босне и Херцеговине. Уочи преговора о будућем статусу БиХ, Република Српска је призната за објекат међународног права, тако што су њени интереси постали саставни део будућег међународног решења. У Дејтону је потврђена државност Републике Српске као државе-чланице сложене државолике творевине Босне и Херцеговине која је мировним уговором успела да сачува међународноправни субјективитет (*Ius ex repraesentatione*) (Jović. 2016: 50) Према Уставу Босне и Херцеговине на нивоу заједничких органа у Сарајеву задржане су свега три надлежности спољног представљања: спољни послови (*Extra jus repraesentationis*), монетарна политика (*menta pecuniae ius*) и спољна трговина (*Ius commercii*). Из конструкције спољног представља изведено је девет основних надлежности које су пренете на ниво заједничких органа: спољна политика, спољнотрговинска политика, царинска политика, монетарна политика, политика азила, спољнополицијски и међуентитетски послови, међуентитетски саобраћај и ваздушни саобраћај. Све ван ових девет уставом побројаних надлежности остало је у делокругу ентитета: Републике Српске са једне стране, и Муслиманско-хрватске федерације (касније: Федерација БиХ) савезне државе са десет кантона састављене доминантно од Бошњака или/и Хрвата. Вашингтонским мировним споразумом из 1994. године Бошњаци и Хрвати договорили су заједничку, савезну државу, тзв. Муслиманско-хрватску федерацију, на кантоналним основама по узору на Швајцарску (кон)федерацију из 1848. године (Derbyshire. 2000: 351) Реч је о консоцијативној савезној држави два од три конститутивна народа, којој је, према слову Вашингтонског споразума и касније укљученог Париско-Дејтонског мировног

уговора, било поверено да оствари специјалне везе са Републиком Хрватском (пре свега на војно-стратешком плану, али и у међународној промоцији, култури, просвети и образовању) (Nešković. 2017: 201-203). Овај федеративни ентитет је Дејтонским споразумом ушао у лабав, конфедерални, савез са унитарним ентитетом, државом-чланицом Републиком Српском (Dašić, Nedeljković. 2016: 25). Лабав савез два „ентитета“¹ створио је Босну и Херцеговину – сложену државолику творевину, неку врсту кровне државне конструкције две државе-чланице: једне сложене, савезне државе од десет кантона; и једне унитарне државе. (Solioz. 2003: 149) Савез једне федерације и једне унитарне државе, наметнут споља, зарад очувања спољног субјективитета предвиђен Дејтонским мировним споразумом, не може се никако другачије оценити до као асиметрична чврста конфедерација (Станковић, Милосављевић. 2012: 481).

ПОСТДЕЈТОНСКО РАЗДОБЉЕ ПРЕНОШЕЊА НАДЛЕЖНОСТИ

У наредној декади, од 1995-2005. године, Париско-Дејтонски мировни уговор претрпео је знатне измене у пракси. Интервенцијом међународног протектора, тзв. Високог представника за БиХ, уз подршку Савета за имплементацију мировног уговора, уставна структура БиХ значајно је измењена, па се од асиметричне чврсте конфедерације стигло до сложене државне заједнице „са федерално-конфедералним елементима“ (Савић. 2012: 155). Унитаризација БиХ спровођена је политичким и правним притисцима, а у њој су учествовали: Високи представник за БиХ декретима, Парламентарна скупштина Босне и Херцеговине законским актима, Савет министара БиХ одлукама, па чак и органи и институције Босне и Херцеговине и Републике Српске кроз закључке. Све су ове уставне измене обављене ван предвиђене, редовне, процедуре промене устава Републике Српске, као изворног носиоца надлежности оригинерне власти, и устава БиХ који је пружао широки оквир правне регулације на основу мировног споразума из 1995. године (Дмичић. 2010: 211-228).

Индиректно опорезивање: Под великим притисцима Скупштина Републике Српске је без промене Устава пристала, и дала сагласност, да се надлежности из оквира пореске политике

1 Сам термин „ентитет“ не припада међународном праву, али по свом карактеру треба да значи државну целину знатно комотнију од федералне јединице (тзв. држава-чланица), а мања од међународно признате државе у каквом лабавом савезу.

српског ентитета пренесу на Парламентарну скупштину Босне и Херцеговине и регулишу посебним законом на нивоу заједничких органа у Сарајеву. Основана је *јединствена царинска управа* БиХ за индиректно опорезивање. Под притиском Високог представника, Скупштина је на седници од 30.10.2003. године донела Закључке (Службени гласник Републике Српске бр.45/03) којим се сагласила да се надлежност из области индиректног опорезивања у оквиру система пореске политике пренесе на Парламентарну скупштину БиХ, како би се омогућило усвајање *Закона о систему индиректног опорезивања у БиХ* (бр. 01-1005/03).

Високи судски и тужилачки савет БиХ: Високи представник за Босну и Херцеговину је у току 2002. године наметнуо ентитетима доношење *Закона о Високом судском и тужилачком савету*. Сходно члановима 127-130. Устава, Република Српска је донела *Закон о Високом судском и тужилачком савету* (Службени гласник Републике Српске бр. 31/02 и 55/02) која га одређује као самостални орган са својством правног лица. *Закон о Високом судском и тужилачком савету Босне и Херцеговине* (Службени гласник БиХ бр.25/04) ступио је на снагу 01.04.2004. године.

Оружана безбедност – одбрана и полиција: Донети су амандмани на Устав Републике Српске (бр.114-121), и обрисане су надлежности Републике Српске у области одбране, попут права Републике Српске на војску, па је команда војних снага са Председника Републике Српске пребачена на Председништво Босне и Херцеговине. Формирано је Министарство одбране Босне и Херцеговине, у чијем саставу су *Заједнички штаб Оружаних снага БиХ*.

Цивилна безбедност: Доношењем *Закона о државној агенцији за истрагу и заштиту* (СИПА), ова агенција преузела је послове физичке и оперативне заштите у покрету на територији БиХ. МУП Републике Српске изгубио је бројна овлашћења и надлежности у полицијским пословима на територији Републике Српске. МУП Српске остао је без надлежности на граничним прелазима и десет километара у зони по дубини од границе. Сада је „савезни орган“ цивилне безбедности преузео контролу над: преласком границе, одобравањем уласка у БиХ, прегледањем докумената на граничним прелазима, трагањем за лицима у граничној зони... Створена је својеврсна „савезна“ параполиција, за послове безбедности граница тзв. „Државна гранична служба“, која нигде није била предвиђена изворним Дејтонским документом.

Законом о министарствима и другим органима управе БиХ одузете су надлежности Републике Српске и у области: кретања

и боравка странаца, уписа и евиденције грађана, путних исправа и поступка евиденције и регистрације возила, послова државне граничне службе, кривичних дела против човечанства и вредности заштићених међународним правом. И ова област са елементом иностраности изнуђена је интервенцијом Високог представника и без сагласности органа Републике Српске.

Обудсман: И у погледу заштитника права грађана тзв. омбудсмана, Дејтонски мировни уговор и Устав за БиХ предвидели су двостепену структуру: на нивоу ентитета и на ступњу заједничких органа. Међутим, Парламентарна скупштина БиХ је *Законом о изменама и допунама Закона о Омбудсману за људска права БиХ* (Службени гласник БиХ бр.32/06), у члану 19, предвидела да су ентитети дужни, најкасније до 31. децембра 2006. године, да донесу законе и тако утврде престанак функционисања ентитетских омбудсмана, а њихове надлежности пренесу на институцију Омбудсмана БиХ.

Ипак, кључни покушаји реформе полицијских органа, унитаризацијом, нису успели (Europe Report, № 164. 2005). Модел организације полиције у БиХ према којем би локална полицијска подручја прелазила ентитетску линију разграничења одбачен је од стране институција Републике Српске. Залажење полиција једног ентитета у други значило би фактички чин брисања ентитетских граница, и претварање ентитета у „испражњену љуштуру“ без садржине и значаја. Тако је сачувана полиција Републике Српске као један од најважнијих стубова државности Републике Српске, као државе-чланице.

Ипак, спроведеним унитаристичким изменама нарушена је полазна логика и архитектоника Дејтонског мировног споразума, а сложена државна творевина БиХ је од асиметричне конфедерације прерасла у државну заједницу са елементима стандардних федерација: негде на средокраћи између државне заједнице и лабаве федерације два ентитета и три конститутивна народа (Станковић, Милосављевић. 2012: 483)

ТРИ НАЦИОНАЛНЕ КОНЦЕПЦИЈЕ УРЕЂЕЊА ОДНОСА У БиХ

Политички односи у Босни и Херцеговини могу се схватити само уколико се разумеју намере и настојања политичких актера да спроведу реконцептуализацију Дејтонског и постдејтонског модела који је зауставио рат (Cousens, Cater: 18-25). Борба за реконфигурацију Дејтона је заправо очајничко настојање

сукобљених страна да свим расположивим средствима остваре циљеве својих националних заједница. У ту борбу су укључене и светске силе које се воде сопственим геополитичким интересима. Оне стајући на страну једних против других спроводе сопствену геополитику инструментализујући своје савезнике на терену.

Бошњачки планови

Бошњачка национална заједница је најбројнија у БиХ. Агенција за статистику Босне и Херцеговине објавила је 2013. године коначне резултате пописа становништва на основу методологије према којем су у стално становништво убројани и држављани који више година живе и раде у иностранству. (Овакав приступ не приказује стварно стање на терену и у супротности је са европским статистичким стандардима због чега Република Српска не признаје ове резултате као релевантне.) Према овим подацима Бошњака у БиХ има 1.769.592 становника или чак 50,1%. Срба је 1.086.733 или 30,8%, а Хрвата 544.780 или 15,4%, уз 3,7% осталих (Агенција за статистику БиН, 2013). Површна анализа овог статистичког податка упућивала би на закључак да, уколико подаци одражавају реалан однос снага на терену, онда је БиХ фактички постала земља бошњачког народа, са значајном српском и хрватском мањином, чије матичне државе са свих страна окружују ову постјугословенску републику. Из тога би се, даље, могао извести закључак како би ускоро бошњачки политички прваци могли да предузму такве политичке и правне потезе који би водили ка редефиницији статуса националне заједнице којој припадају. Међутим, то се ипак не дешава. Поставља се питање: Зашто је то тако? Једно објашњење иде за тим да намакнута већина од тек 0,1% исувише мала да би се бошњачке политичке елите усудиле да уђу у авантуру изградње босанско-херцеговачког идентитета, и да га наметну за државну идеологију по узору на Ђукановићев пројекат у Црној Гори (Станковић. 2011: 72) Друго образложење указује на непремостиве институционалне препреке које би од бошњачке већине начиниле хегемону националну опцију у БиХ. Стога се за општеприхваћени консензус политичких елита неслужбеног Сарајева узима идеја истрајавања на грађанском концепту Босне и Херцеговине (Nešković. 2017: 326-327). Консоцијативно представљање националних заједница три конститутивна народа за већину бошњачких јавних посленика остаје трајно опредељење. Оно што би на путу изградње босанско-херцеговачке нације могло да донесе напредак јесте отклањање препрека које је наметнуо Дејтон, намирујући интересе све три

стране како би зауставио рат и утрасирао мир. Препреке се тичу, пре свега „поделе“ на два ентитета, и чињеницу да „Срби имају пуну контролу над половином БиХ“ (Mrduljaš. 2013: 20). Република Српска је мање-више хомогена заједница етничких и националних Срба, који тек партиципирају у заједничким органима крвних власти у Сарајеву, на нивоу БиХ. Уз то Република Српска више-мање води потпуно аутономну политику спрам бошњачких политичких елита у Сарајеву. Специјалне везе Српске и Србије и добра привредна, културална, научно-образовна и верска сарадња између Републике Српске и Руске федерације додатно фрустрира бошњачку политичку елиту у Сарајеву, која Србе доживљава речником атлантистичких парадигми: „руски фактор на Балкану“ (Crutcher. 2001: 108). Бошњачка страна полаже велика очекивања у промену администрације у Вашингтону, уз наду да ће већи притисак на званични Београд и активно деловање на сузбијање „малигног руског утицаја на Балкану“ допринети јачању БиХ, слабљењем Републике Српске (*Dnevni avaz*. 2021). Посебна очекивања бошњачка страна има у политичке промене у Српској (*Al Jazeera*. 2020), где активно учествује у „изналажењу политичких партнера“ са којима би могла да ради „на изграђивању функционалније Босне и Херцеговине“ (Ćurak. 2016: 263). Прва фаза тог плана је „стицање међусобног поверења“ кроз интензивирање: економске, личне и културалне сарадње „у подељеном БХ-друштву“. Ова фаза укључује већу слободу кретања људи из два ентитета, повратак „БХ-карактера“ у српски ентитет, већу слободу промене места пребивалишта Бошњака из Федерације БиХ на просторе Републике Српске и слично. (Ademović, Marko, Marković. 212: 94) У овој првој фази бошњачка страна исказује спремност да Србе, пре свега оне из Републике Српске, чвршће веже за Сарајево, и да тако покуша да ослаби стратешке специјалне везе између Српске и Србије.² У другој фази прешло би се на ново дерогирање ентитетских овлашћења и свођења Републике Српске на „празну љуштуру“ лишене пунине овлашћења. Трећа фаза би подразумевала измену структуре БиХ и њено прекомпоновање, где за ентитете не би било места (Ibrahimagić. 2012: 240). БиХ би се прекомпоновала у унитарну државу са умереном децентрализацијом неколико области: дистрикт Сарајево, Тузлу, Мостар и Бања Луку (Rejanović. 2008: 63).

2 Покушај укључивања и Црне Горе у тзв. „Српски свијет“ (Београд-Бања Лука-Подгорица) означено је као највећа могућа претња по бошњачку геополитичку безбедност на постјугословенским просторима. Из тог разлога је неформално Сарајево подржало своје сународнике Бошњаке и Муслимане у Црној Гори да не учествују у новој, како је оцењено, „просрпској влади“ у Подгорици.

Хрватска стремљења

Основна тачка трвења која фрустрира и хомогенизује хрватски национални корпус у БиХ јесте немоћ хрватских политичких представника да наметну спровођење преко потребних реформи Изборног закона, који би гарантовао дејтонску једнакоправност конститутивних народа.³ *Хрватски народни сабор*, кровна организација Хрвата у БиХ, изашао је са захтевом да сви Хрвати са правом гласа у БиХ гласају кроз једну изборну јединицу, чиме би се онемогућило да Бошњаци својим гласовима изаберу хрватског члана Председништва БиХ, као што је то сада случај са Жељком Комшићем (Vego. 2018: 484). Тумачење према коме се у Председништво БиХ бира „кандидат из реда хрватског народа“ (а Комшић се изјашњава као Хрват), је за велику већину Хрвата у БиХ неприхватљиво, па хрватска страна захтева да хрватски члан Председништва БиХ може бити само онај кандидат који је освојио већину хрватских гласова (Ђукановић. 2015: 136). У великом броју општина са хрватском већином у Федерацији БиХ Жељко Комшић је проглашен за непожељну особу, и поручено му је да није представник хрватског народа у Председништву БиХ, јер не заступа усаглашене и легитимне интересе Хрвата, већ „бошњачки унитаризам“ (Radio Slobodna Европа. 2018). Увођењем једне Изборне јединице за хрватске гласаче у БиХ била би испоштована једнакоправност сва три конститутивна народа, и онемогућена манипулација и мајоризација са бошњачке стране (Rudolf. 2010: 225). Ово важи и за друге, ниже нивое власти, где често не постоји јасна институционална заштита Париско-Дејтонског мировног уговора.

Са друге стране, општа хрватска национална (гео)политика сагледава Босну и Херцеговину као „веома блиску земљу“. Ако се изузму радикална становишта, која територије данашње БиХ сматрају „дијелом хрватског повјесног простора“, хрватска геополитика схвата значај БиХ као „надопуне хрватском земљописном распореду“, пошто тек са БиХ Хрватска „(за) добија копнену пунину“.⁴ Управо из тих побуда постоји национални

3 Почетком 2021. године поново се од стране неких политичара у БиХ посегло за идејом да се преко тзв. „Априлског пакета“, који је договорен још 2006. године од стране најјачих партија сва три народа али који није добио потребну већину у заједничким институцијама на нивоу БиХ, реши и проблем избора аутентичног хрватског члана Председништва БиХ.

4 Тако Крунослав Драгановић и Доминик Мандић тврде: „Sa dvije strane zagrlila je Hrvatska Bosnu kao majka kćerku.“ (Draganović, Mandić. 1991: 81) И даље: „Bez Bosne i Hercegovine hrvatska država bila bi prostorno unakažena, i gotovo prekinuta; ne bi imala prvoga jedinstva ni zaokruženosti.“ (146)

консензус већине Хрвата да је стабилна БиХ потребна Хрватској „као њена надопуна, и поуздани партнер“. Покушај Вашингтонског споразума из 1994. године да се насупрот јакој, хомогеној и територијално заокруженој Републици Српској, понуди као равнотежа Бошњачко-хрватска федерација неколико пута бројнијих Бошњака спрам малобројнијих Хрвата, који би у некој следећој фази остваривали специјалне везе са Републиком Хрватском, по узору на везе Српске и Србије није остварен (Кецмановић. 2012: 405).

Међу бошњачким политичким представницима, није било културалне и политичке воље да се преко хрватског фактора Бошњаци интегришу у европске токове. У већинској бошњачкој популацији и данас преовлађује традиционализам који дозива прошлост отоманског доба (Peћar. 2018: 398). Са друге стране, знатно малобројнији хрватски народ, истрошен од деценијског надгорњавања са бошњачком већином у сложеној творевини одустао је од покушаја андалузијације бошњачко-хрватске федерације, и настоји да кроз сопствени *modus separatum* реши позицију у којој се нашао.⁵ Неретки су гласови оних Хрвата који указују да је Федерација БиХ, овако како је сада конструисана, неодржива творевина: да је треба рационализовати смањењем „жупанија“, и да би кантоне у којима Хрвати имају већину или „знатност“ требало свести на свега један. Тај један једини „кантон“ убрзо би прерастао у хрватски ентитет у БиХ, по узору на Републику Српску.⁶ Стога је велика већина хрватских политичких представника заговорник идеје преуређења БиХ на основама три федералне јединице (Perić, Raos. 2015: 123). У том случају хрватска федерална јединица практично би обновила, Вашингтонским споразумом укинута, Херцег-Босну, и отворила могућност стварања јединственог националног простора Хрвата, који би у том случају загосподарио Западним Балканом (западно од реке Дрине) у границама налик Бановини Хрватској (1939-1941) (Suljagić. 2019).

5 Нерезализовању конфедералних веза Федерације БиХ и Републике Хрватске допринео је и званични Загреб. У Републици Хрватској никада није било довољно политичке воље да се посвете политичком, образовном и културалном деловању на простору Федерације БиХ, посебно у кантонима где су Хрвати знатнија мањина. Званични Загреб, обузет идејом-водилом да је „квалитет територије много важнији од величине територије“, на том плану деловао је крајње пасивно. Сем дипломатског и формалног инсистирања „на једнакоправности конститутивних народа“ званични Загреб је остао у границама бављења собом, неретко запостављајући и саме Хрвате у БиХ.

6 Ипак, то није нимало лако, јер су кантони по централној Босни национално измешани и са преовлађујућом бошњачком већином.

Српска настојања

Српски народ на простору негдашње СР БиХ свој витални, национални интерес остварује кроз Републику Српску. Иако не представља субјект међународног права, Република Српска је као објект међународног права заштићена Париско-Дејтонским мировним уговором, који кроз посебан анекс IV у коме су дефинисане кровне надлежности заједничких органа власти на нивоу читаве БиХ, потврђује државност Републике Српске као конституента, државе-чланице уније БиХ (Додик. 2010: 125). Готово пуних тридесет година политичке борбе у БиХ српски народ настоји да очува Републику Српску и изворни Дејтонски споразум, и исто толико година међународни фактор оличен, пре свега, у земљама Квинте, упоредо са бошњачком политичком елитом, настоје да докину Републику Српску, као уговором гарантовано средство заштите Срба у БиХ. Територијална протезност компактнoг размештаја српског народа посебно смета унитаристички настројеним представницима бошњачког народа који Републику Српску називају „геноцидном творевином насталом на злочину, етничком чишћењу и геноциду“ над бошњачким народом (Суботић. 2012: 422). Они траже извршење осуђујућих Хашких пресуда, укидање Српске и проглашење унитарно-грађанске или, евентуално, регионално-децентрализоване БиХ. Са друге стране, све ове године, Република Српска је развијала своје институционалне, регионалне и међународне капацитете, развијала привреду и међу својим становништвом ширила националну самобитност и патриотизам. Она и данас, без обзира на отргнуте надлежности и овлашћења, има карактер државе.

Српске политичке елите настоје да поврате надлежности изворног Дејтона и да Републици Српској врате сва политичким и правним насиљем отета овлашћења којим је државна заједница БиХ претворена из реалне уније два ентитета у лабаву федерацију. Истовремено, интерес је Републике Српске да поврати обрисану линију разграничења у дистрикту Брчко између Српске и Федерације БиХ. Ова граница се протеже 5 километара од Савског насипа у дубини територије: додатно умањује гарантованих 49% територије Српске, и политички и правно пресеца Републику Српску на два дела, чиме нарушава међународним уговором гарантовану непрекинутост територија два ентитета (Nikolić. 2012). Истовремено, Република Српска има обавезу да штити и очува српску националну већину у 3-4 општине на територији Федерације БиХ. То се пре свега односи на Ливањски и Унско-

Сански кантон где су Срби доминантна већина у чак четири општине: Гламоч, Дрвар, Грахово и Босански Петровац (Антонић, 2018). Поред тога, Република Српска је посебно заинтересована да осигура права мањина у још две општине са знатнијим учешћем Срба у Федерацији БиХ: то су општине Купрес (где су Срби пре рата чинили 51% становништва (према: Државни завод за статистику БиХ, 1991)) и општини Равно (која је створена од окупираних јужних и југозападних делова требињске општине у залеђу града Дубровника).

Међутим, највећа претња интересима српског народа у БиХ остају непрекидни атаци иностраних и унутрашњих фактора који су усмерени на обарање Париско-Дејтонског мировног уговора, нарушавање сагласности Већа за имплементацију Мировног споразума, и рушење правних аката Устава БиХ и Републике Српске, ради стварања „функционалне државе БиХ“ и укидања Републике Српске. Посезање за једном таквом мером угрозило би стабилност и мир на просторима Западног Балкана, што никоме не би било у интересу. Са друге стране, покушаји да се, у садашњим односима снага, изгласа отцепљење Републике Српске из БиХ, могло би створити сличне последице (Торек, 2020). Стога је за очекивати да ће након промене администрације у САД, учестати политички покушаји „реорганизације БиХ“ (која би подразумевала укидање ентитета, а тиме и Републике Српске), али би реализација таквих планова могла да створи несагледиве последице.

АКТЕРИ И СВЕТСКЕ СИЛЕ

Светске силе имају значајну улогу на постјугословенском простору нарочито од краја XX века када се велика заједница народа распала, а читав простор запао у фрагментацију. Са уситњавањем простора у политичком вектору јачале су центрифугалне (гео) политичке силе. Дешавало се, међутим, да велике силе усмере своја дејства према постјугословенском простору и центрипетално, па су нагомилане проблеме својим дипломатским, обавештајним и оружаном деловањем успевале да амортизују. Ово се нарочито односи на просторе постдејтонске БиХ, која је сама по себи, још увек, ипак само међународни протекторат. САД су, као тада једина преостала суперсила, имале посебан ауторитет на кризном подручју Западног Балкана. Стога се и данас, са посебном пажњом, ослушкују ставови естаблишмента САД по питању мира у БиХ.

Промена администрације у САД на самом почетку 2021. године изазвала је посебну пажњу код сва три конститутивна

народа у БиХ. У бошњачкој политичкој елити, исказују се посебна очекивања да би нова администрација Џозефа Бајдена могла активно да се укључи у „реконфигурацију односа након четврт века Дејтона“. Бошњаци ће покушати да убеду нову администрацију да је постојеће стање у „нефункционалној БиХ“ неодрживо, и да оно омета, пре свега, приоритете САД на европском тлу (Karpetanović, Latinović. 2005: 62). Основни приоритет САД, посебно након одласка изолационистичке администрације Трампа и након повратка интевенционистичке опције Бајдена, јесу евроатлантске интеграције читавог југоисточног крила Европе у НАТО и ЕУ (Vuletić. 2018: 45). Бошњачка страна ће настојати да за застој у напретку у атлантске интеграције оптужи Србе и да нападне темељне тековине Дејтона које: „државу БиХ држе паралисану“. Са друге стране, Срби у БиХ ће, по сваку цену, настојати да сачувају државност Републике Српске. Расположење у народу међу Србима је готово једногласно у погледу очувања Републике Српске, и неуласка у НАТО.

Са друге стране, хрватска политичка елита у БиХ поздравила је промену у Стејт департменту, престојавајући се у ходу ка новој власти демократа. Хрвати у БиХ су опредељени за ЕУ и НАТО. Они виде БиХ као „своју домовину“, али истовремено инсистирају на једнакоправности и децентрализацији. Децентрализовано управљање није страном немачком политичком резонавању, па је канцеларка Меркел, којој је препуштено од стране САД да се бави БиХ, исказала разумевање за настојања херцеговачких и босанских Хрвата по овом питању. Истовремено, бошњачка страна настоји да придобијањем активне улоге САД, и уз традиционалну подршку Турске, оснажи БиХ, и да изменама Дејтонског споразума промени зацементиране односе снага у сопствену корист. Бошњачки политички актери чврсто су убеђени да је могуће спровести унитаризацију БиХ уколико постоји одлучна спремност у Стејт департменту „да се посао приведе крају“. Коначно, Русија остаје трајно привржена имплементацији „слова закона“ Париско-дејтонског мировног уговора, противећи се свакој измени без консензуса сва три конститутивна народа (Danas. 2020. и Reljić. 2009: 37). Она настоји да афирмише и подстакне сарадњу Руске федерације са сва три конститутивна народа у БиХ, у доменима за који су народи у БиХ заинтересовани. За сада се отвореном позиву на значајнију институционалну сарадњу одавала Република Српска (Maksakova, Ђарко. 2016: 76). Неспорно је да је сарадња Републике Српске са Руском федерацијом оснажила Српску на многим пољима. Постоје назнаке да би, у доменима својих

надлежности, ускоро то могли да учине и кантони са хрватском већином у Федерацији БиХ. Ипак, спремност Русије на сарадњу са институцијама на свим нивоима власти у БиХ многи са Запада посматрају као део „хибридних активности Русије у безбедносној зони евроатлантског блока“. Веома су јаки утицаји оних структура у Европи које неће презати од стремљења да Русију држе што даље од њених залагања за једнакоправност сва три конститутивна народа у БиХ, и њених настојања да кроз сарадњу Русија пружи доприносе изградњи међусобног поверења у региону. План Турске да допринесе учвршћивању мира и стабилности на „балканском простору са османским наслеђем“ води ка учвршћивању односа званичног Београда и званичног Сарајева (Dursun-Özkanca. 2019). Изградња аутопута Београд-Сарајево, који првенствено треба да оснажи путну инфраструктуру кроз бошњачке кантоне, покушај је званичне Анкаре да „навикне Београд“ да у БиХ комуницира искључиво са Сарајевом, и да Републику Српску искључи из регионалних збивања, институционално је потапајући под заједничке органе у Сарајеву. Турска има велика очекивања од покушаја релаксације односа између Сарајева и Београда, али и између Сарајева и Бања Луке. Подстицање међуентитетске сарадње сагледава се у духу „ревитализације јединственог БХ-простора“. У том смислу, Турска је трајно опредељена да оснажује фактичко стање на терену, и да након распада Југославије јача позицију новостворених творевина: Босне и Херцеговине, Црне Горе и тзв. „Републике Косова“ (Nikolić. 2019: 300). Политичко деловање бошњачких странака у Црној Гори и БиХ следи овај утрасирани турски геополитички курс.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Кроз ово истраживање могли смо да стекнемо утисак да су политички односи у државној заједници каква је БиХ веома сложени, и да их пре свега одређује архитектоника Дејтонског споразума, као и институционална решења из Париско-дејтонског мировног уговора. Политички односи у БиХ углавном извиру из односа три конститутивна народа и два ентитета, што само потврђује полазну хипотезу са почетка истраживања.

Основна оса политичких кретања на просторима БиХ своди се на настојања, пре свега бошњачких фактора, да промене полазишта Дејтона, и да спроведу унитаризацију под изговором „функционалности БиХ“ и виших безбедносних и геополитичких циљева. Са друге стране, српски чинилац настоји да политичке

односе у БиХ одржи у релацијама поштовања темељних вредности Дејтона, и опире се покушајима унитаризације. Тешко је за очекивати да ће се институционалним путем договорити некаква нова, унитарнија БиХ, јер би она била на штету, пре свега, виталних националних интереса српског народа. Оно што није искључено, јесте посезање за унилатералним мерама бошњачких политичких елита, које би уз отворену подршку САД и, логистику Европске уније, могле да оснаже процесе реконфигурације односа снага. У том случају, био би доведен у питању мир у овом делу Европе, па би на те изазове морали да делују сви потписници мировног уговора за просторе БиХ. Уколико се не делује превентивно, могућност сукоба постаје реална опција, а то никоме није у интересу.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Антонић, Слободан. 2018. „Хоће ли Дрвар, Грахово, Босански Петровац и Гламоч формирати Савез српских општина?“. *Седма сила*. Београд
- Дмичић, Миле. 2010. „Босна и Херцеговина као државна заједница *Sui generis* – привремено решење или модел за будућност“. *Анали Правног факултета у Београду*. Vol. 58. № 1: 211-228. Београд: Правни факултет, Универзитет у Београду.
- Додик, Милорад. 2010. „О суду и тужилаштву БиХ, или како је БиХ настала“. *Нова српска политичка мисао*, № 3-4: 117-135, Београд: НСПМ.
- Ђукановић, Драган. 2015. „Обриси настанка трећег (хрватског) ентитета у Босни и Херцеговини – ставови локалних актера САД и ЕУ“. *Национални интерес*. Vol. 22. № 1: 127-150. Београд: Институт за политичке студије.
- Кецмановић, Ненад. 2012. „Босна у трећој деценији овог вијека – петнаест сценарија расплета“. *Српска политичка мисао*. Vol. 36. № 2: 401-420. Београд: Институт за политичке студије.
- Савић, Снежана. 2012. „Облик државне власти у Босни и Херцеговини“. *Република Српска двадесет година развоја – достигнућа, изазови и перспективе*. Научни скупови, књига XXIII. Одјељење друштвених наука, књ. 27: 149-165. Бања Лука: Академија наука и умјетности Републике Српске.
- Станковић, Владан. 2011. „Грађански концепт црногорске нације – технологија асимилација Срба *in vivo*“. *Политичка ревија*. 30 (4): 68-88. Београд: Институт за политичке студије.
- Станковић Владан и Зоран Милосављевић. 2012. „Уставни положај Републике Српске“. *Српска политичка мисао*. 36 (2): 461-486, Београд: Институт за политичке студије.
- Суботић, Момчило. 2012. „Република Српска: двадесет година

- борбе за опстанак“. *Српска политичка мисао*. 36 (2): 421-441. Београд: Институт за политичке студије.
- Ademović Nedim, Marko Joseph i Goran Marković. 2012. *Ustavno pravo Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Konrad Adenauer Stiftung.
- AlJazeera. 2020. „BiH već sada može biti funkcionalna država“. *Al Jazeera*. Sarajevo: 2020, decembar 26.
- Beta. 2020. „Lavrov: pokušaj rušenja Dejtonskog sporazuma rizičan i mogao bi izazvati ozbiljne posledice“. *Danas*. Beograd: 2020, decembar 14.
- “Bosnia’s stalled police reform: no progress, no EU”. *Europe Report*. № 164. 2005. September 6. International crisis group.
- Crutcher, Michael. 2001. *Russian National Security: Perceptions, Policies, and Prospects*. Center for Strategic Leadership, U.S. Army War College.
- Dursun-Özkanca, Oya. 2019. “Turkish Foreign Policy in the Western Balkans”. in: *Turkey – West Relations: The Politics of Intra-Alliance Opposition*, 38-62. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ćurak, Nerzuk. 2016. „Figure Dayton: pojam, sadržaj i oblici djelovanja međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini“. Simpozij: *Daytonski mirovni sporazum i budućnost Bosne i Hercegovine: Knjiga CLXVI, Odjeljenje društvenih nauka knjiga 7, Odjeljenje humanističkih nauka knj. 44, 262-270*. Sarajevo.
- Dašić Marko i Stevan Nedeljković. 2016. „Dugo putovanje u Dejton: međunarodne inicijative za mirno okončanje oružanih sukoba u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994. godine“. y: *Dvadeset godina od Dejtonskog mirovnog sporazuma – trajni mir ili trajni izazovi?*: 11-31. Beograd: Fakultet političkih nauka.
- Derbyshire Denis and Ian Derbyshire. 2000. “Bosnia & Herzegovina”. *Encyclopedia of World Political Systems*: 350-357. New York, Oxon: Routledge, Taylor & Francis.
- Draganović Krunoslav i Dominik Mandić. 1991. *Herceg-Bosna i Hrvatska*. Split: Laus.
- Đugum, Aida. „Komšić nepoželjan u hrvatskim opštinama“. *Radio Slobodna Evropa*. Sarajevo, 2018. oktobar 17.
- Cousens, Elizabeth and Charles Cater. 2001. *Toward Peace in Bosnia – Implementing the Dayton Accords*. Boulder, London: Lynne Rienner Publishers.
- Fu. M. 2012. „Nelson: Dejton se mijenja, Bajden je bitan za BiH“. *Dnevni avaz*. 2021, januar 8. Sarajevo: Face TV.
- Ibrahimagić, Omer. 2012. *Bosanski identitet i suverenitet*. Sarajevo.
- Jović, Dejan. 2016. „Bosna i Hercegovina i međunarodni sistem u kontekstu 20. godišnjice Dejtonskog sporazuma“. u: *Dvadeset godina od Dejtonskog mirovnog sporazuma – trajni mir ili trajni*

- izazovi?: 33-53. Beograd: Fakultet političkih nauka.
- Kapetanović Amer i Đorđe Latinović. 2005. *Bosna i Hercegovina: od regionalnih integracija do Evropske unije*. Sarajevo: Fondacija „Friedrich Ebert Stiftung“.
- Maksakova Marija i Galina Tjapko. 2016. „Saradnja Rusije i zemalja zapadnog Balkana u savremenoj etapi: mogućnosti, rizici i perspektive“. *Argumenti*. Vol. 27: 71-89. Banja Luka: SNSD.
- Mrduljaš, Saša. 2013. „Etnička struktura prostora pod kontrolom Republike Srpske, Hrvatskog vijeća obrane i Armije Bosne i Hercegovine po popisu stanovništva iz 1991. godine“. *Polemos*. Vol. 16. № 31: 15-35. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo i Naklada „Jesenski i Turk“, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
- Nešković, Radomir. 2017. *Nedovršena država – politički sistem Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Friedrich Ebert Stiftung.
- Nikolić, Goran. 2012. „Reorganizacija Brčko-distrikta BiH – predlog rešenja“. *B92*. 2012, maj 18. Beograd: B92 blog.
- Nikolić, Nebojša. 2019. „Mesto Zapadnog Balkana u agendama Rusije i Turske u kontekstu hibridnih pretnji“. *Vojno delo*. № 7: 289-305. Beograd: Ministarstvo odbrane Republike Srbije.
- Pejanović, Mirko. 2008. „Istorijsko oblikovanje regija i mogućnost uspostavljanja regionalne strukture BiH u postdejtonskom periodu“. Osmanković Jasmina, Pejanović Mirko, Tihi Boris (ur.) *Euroregije i jugoistočna Evropa: 45-67*. Sarajevo: Odjeljenje društvenih nauka Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Centar za razvoj lokalne i regionalne samouprave Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, Ekonomski institut Sarajevo.
- Pepić Ivan i Višeslav Raos. 2015. „Komparacija konsocijacijske i centrifugalne demokracije: Švicarska i Bosna i Hercegovina“. *Politička misao*. № 3: 105-129. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu.
- Pehar, Jakov. 2018. „Znanstveno-kulturološki i tradicijski aspekti potrebe federalizacije BiH“. *Mostariensia*. Vol. 22. № 1: 393-401. Mostar: Sveučilište u Mostaru i Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Reljić, Dušan. 2009. *Rusija i Zapadni Balkan*. Beograd: ISAC fond.
- Rudolf Davorin. 2010. „Hrvatska i Hrvati u Bosni i Hercegovini“. *Adrias*. № 17: 221-234. Split: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni i umjetnički rad u Splitu.
- Solioz, Christophe. 2003. “Quest for sovereignty – Bosnia and Herzegovina’s challenge”. *Helsinki Monitor*. № 2/2003. Leiden, Boston Massachusetts: Brill-Martinus Nijhoff Publishers.
- Suljagić, Emir. 2019. “The role of Croatia in Bosnia & Herzegovina”. *Insight Turkey*. Vol. 21. № 2: 23-36. Ankara: Set Vakfi.

- Toprek, Dario. 2020. *Analiza strategij vlade Republike Srbske za odcepitev od Bosne in Hercegovine*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakultet za družbene vede, Univerza v Ljubljani.
- Vego, Milan. 2018. „Jedinstvo Hrvata u BiH – uvjet jednakopravnosti“. *Mostariensia*. Vol. 22. № 1: 481-489. Mostar: Sveučilište u Mostaru i Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Vuletić, Dejan. 2018. „NATO i Zapadni Balkan“. *Vojno delo*. № 7: 41-52. Beograd: Ministarstvo odbrane Republike Srbije.

Vladan Stanković
Institute for Political Studies, Belgrade

THREE NATIONS AND TWO ENTITIES – CURRENT POWER RELATIONS

Resume

The author started from the initial assumption that political relations in B&H are basically connected to the relations between the three constituent peoples (Bosniak's, Serbs and Croats), and the two entities (Federation B&H and Republic Srpska). This starting point enabled the author to choose the political relations of the three constituent peoples and the two entities as the subject of the research, taking as a standard the Dayton Agreement from 1995. and the Paris-Dayton Peace Treaty, which have undergone visible changes in the meantime. Ethnic-national communities are the bearers of certain policies on the reconfiguration of a complex state union on the axis: unitary – loose federation. The involvement of a foreign factor, through the interests of the great powers, further complicates political relations. The finding of the situation shows the coincidence of political goals for regulating relations in a complex state union depending on national orientation: Bosniak political elites try to unite B&H on the ruins of the the Dayton Agreement; Croatian political elites in B&H strive to achieve cosmetic, umbrella functionality of the B&H as solid federation of three ethnic-national federal units; and the Serbian political elite demands full respect for the Paris-Dayton Peace Treaty.

Keywords: Dayton Agreement, Bosnia and Herzegovina, Republic Srpska, state system, international relations, national identities.

* Овај рад је примљен 29. јануара 2021. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 8. фебруара 2021. године.